

*Момчило Суботић**

Институт за политичке студије, Београд

СРПСКО-СЛОВАЧКО СУСРЕТАЊЕ: НАЦИОНАЛНИ И КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТ СЛОВАКА У ВОЈВОДИНИ**

Сажетак

У прилогу се говори о историјским, културним и политичким везама два пријатељска народа, Срба и Словака. О томе сведоче бројне историјске чињенице које у чланку помињемо; од заједничког учешћа у одбрани српских и словачких земаља од Турака, преко школовања виђенијих Срба у Братислави и другим словачким местима у 18. и 19. веку, као и културним везама Вука и Штура, Вука и Шафарика, као и утицај овог великог Словака и других његових сународника на културни, научни, политички живот у Србији и Војводини у 19. и 20. веку. Ту је и незаобилазна фигура словачког политичара др Милана Хоџе, који је у условима агресивне мађаризације тесно сарађивао са српским политичким првацима у борби за националну еманципацију словачког и српског народа. Све је то утицало да се Словаци у духу словенске солидарности нађу заједно са Србима и на Великој народној скупштини у Новом Саду 25. новембра 1918. гласају за присаједињење Србији. Тај правац културне размене, сарадње и разумевања између два народа биће настављен и у наредним временима. Словаци су национална мањина - национална заједница по Статуту АП Војводине, лојални српској држави који са већинским српским народом имају веома добре односе. Словачка је међу мањим бројем земаља чланица ЕУ које нису признале лажну

* Виши научни сарадник, Института за политичке студије, Београд

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179009 Института за политичке студије Београд, а финансира га Министарство просвете и науке Републике Србије.

државу Косово, а признала је и малобројним Србима у Словачкој статус националне мањине.

Кључне речи: Словаци, Срби, национални идентитет, културне и политичке везе, Вук, Штур, Милетић, Шафарик, Хоца, мањински статус

СТАТИСТИКА О СЛОВАЦИМА

Словаци на простору данашње Војводине представљају део јединственог словачког народа који се на овај простор почео насељавати половином 18. века, у време Хабзбуршке монархије, по протеривању Турака, за владавине Марије Терезије и њеног сина Јосифа II. Били су јединствена етничка целина под туђом влашћу. Нису имали ни историјска права ни царске привилегије, какве су имали Срби. Али су са Србима развили најтешње културне, етничке и политичке везе, у отпору католичкој унификацији Бечког двора и политици угарског националног унитаризма. Досељавају се као и Немци и Мађари. Најпре досељавају у Бачку, убрзо затим у Банат, а најкасније, крајем 19. века, у Срем.

Словака укупно данас има 6.200 000, од тога у Словачкој 4.600 000, у САД 1.000 000, у Чешкој је након одвајања двеју држава остало више од 300 000. Словаци су већином католици (68,9%), а мањим делом протестанти (6,9%), гркокатолици (4,1%) и православци (0,9%).

Број Словака на простору данашње Војводине и Србије, који су већином протестанти (евангелисти), изгледао је овако. Године 1880. било је 43.318 Словака на територији данашње Војводине. Двадесет година касније, 1900, у Војводини, у тридесетак насеља живело је 56.846 Словака (највише у Бачкој - око 30.000, затим у Банату - око 15.000 и у Срему око 11.500).¹⁾ У четири наредна пописа: 1948, 1961, 1971. и 1981. године у Србији је живело између 73.000 и 78.000 Словака. Тај број се 1991. године смањује на 66.789, а према попису из 2002, он је сведен на 59.021, од тога у Војводини 56.637 Словака. На територији града Београда, углав-

1) То су насеља: у Бачкој - Бајша, Бачка Паланка, Бачки Петровац, Бегеч, Глојан, Лалић, Кисач, Кулпин, Нови Сад, Пивница, Селенча, Силбаш, Чиб; у Банату - Александровац, Арадац, Бело Блато, Војловица, Јаношк, Зрењанин, Ковачица, Падина, Хајдучица; у Срему - Ашања, Бољевци, Бингула, Добановци, Ердевик, Илок, Луг, Љуба, Стара Пазова и Шид.

ном у општинама Земун и Сурчин, живи 2.199 Словака, док је у централној Србији само 185 припадника словачке мањине.²⁾

Словаци су по бројности друга мањина у Војводини а словачки језик један од шест службених језика у покрајини. У два општинама чине већину: Бачки Петровац (66,41%) и Ковачица (41,07%). У Ковачици има 8.497 Словака, док у Петровцу живи 5.773 становника словачке националности. Ова два града су истовремено културна седишта војвођанских Словака. Словаци чине апсолутну или релативну већину и у следећим местима: Кулпин, Гложан, Кисач, Љуба, Бело Блато, Јаношик, Пивнице, Лалић, Селенча, Луг, Ковачица, Хајдучица и Сланкаменачки виногради. Иако не чине већину становништва знатан број Словака живи у општини Стара Пазова - 5.992, од чега у самом месту Стара Пазова 5.848.

Број Словака био би много већи да није било германизације и мађаризације. Мађарски национални покрет од 1717, нарочито од Нагодбе 1867. па до 1918. године асимиловао је већи број Словака.

СЛОВАЧКО-СРПСКЕ ВЕЗЕ И НАСЕЉАВАЊЕ СЛОВАКА У ВОЈВОДИНУ

Срби и Словаци су два словенска народа који су преко својих највиђенијих културних посленика остварили најплоднију културну сарадњу. Јан Кмећ, словачки филолог из Новог Сада, истиче да је из те сарадње истакнутих Срба, који су се школовали у Братислави и другим словачким срединама, и водећих Словака и словачких институција потекла идеја за насељавањем Словака у данашњу Војводину. Кмећ тврди да је ово својеврсно враћање Словака на простор данашње Војводине, на којем су их затекли Мађари када су под Арпадом запоседали Панонију, а Словаке потиснули из међуречја Дунава и Тисе на север.³⁾

Присуство Срба у данашњој Словачкој забележено је још из времена краља Матије Корвина па и раније, половином 12. века када је у име мађарског малолетног краља владао палатин Белош, брат краљице Јелене. Много пре турске најезде на Балкан и у Па-

2) Види: Катарина Црњански, „Словаци у Војводини“, у: *Положј националних мањина у Србији*, Зборник САНУ, уредио Војислав Становчић, Београд, 2007, стр. 621.

3) Види: Јан Кмећ, „Властита логика слободe словачке националне мањине у Војводини“, у: *Положј мањина у Савезној Републици Југославији*, Зборник САНУ, уредници Милош Мацура и Војислав Становчић, Београд, 1996, стр. 668-669.

нонију, у 13. столећу, Срби се насељавају у Словачкој - у граду Коморану, где су као шајкаши, дуж Дунава - од Ђура до Земуна, бранили границе Угарске. Поједини српски владари и племићи имали су земље и имања у Словачкој. Српски племић Павле Бакић је због своје улоге у одбрани Беча од Турака 1529, добио од Фердинанда Хабсбуршког поседе у Словачкој. Бакић ће затим насељавати Србе у Словачку, о чему су остали подаци у његовој преписци с Фердинандом Хабсбуршким. Потомци ових Срба су, највероватније, они које хрватска историографија бележи као Хрвате. „ Поседи Павла Бакића су се протезали од реке Трнавке и истоименог утврђења до крајњег запада Словачке - Холича на реци Морави, у дужини скоро стотину километара. У непосредној близини утврђења Тржаве, у кањону Трнавке, у теснацу на Малим Карпатима, Павле Бакић је, са супругом Теодором и кћеркама Маргаритом и Ангелином, поседовао утврђени град-замак Оштри Камен, на тешко приступачном узвишењу... Поседи Бакића су се завршавали утврђењем Холичем на Морави, које је држао његов брат Петар - с хиљаду коњаника и чувеним хајдуцима... Имајући у виду значај Срба уочи предстојећих битака с Турцима, и у том контексту место Павла Бакића, Фердинанд Хабсбуршки му је (1537) доделио титулу српског деспота“.⁴⁾

Помињући Србе који су се школовали у Словачкој, у Братислави и другим местима половином 18. века, Кмећ наводи имена двојице Чарнојевића заслужних за досељавање Словака у Војводину. То су Павле Арсенијев Чарнојевић из Арада, брат Симеона Чарнојевића, који се 1743. школовао у Братислави код Томе Саска (Јан Томка-Саски, М. С.), и Михајло Чарнојевић који наредне, 1744. године „од грофа Кавријанија (Gavriani) купује велики футошки посед на који годину дана касније, 1745. године, насељава прве две хиљаде Словака, у Бачки Петровац, убрзо затим и у Гложан, а тек пошто је Павле Чарнојевић из Футога од 1767. до 1769. похађао евангелистички лицеј у Братислави, досељавају се Словци и у Кисач и друга овдашња места. Поред Симеона, у Братислави је касније студирао и Петар Павлов Чарнојевић, доцнији гроф и члан Матице српске“.⁵⁾

4) Љубивоје Церовић, *Срби у Словачкој*, Министарство Републике Србије за везе са Србима ван Србије, Београд, 1997, стр. 10-12.

5) Јан Кмећ, нав. дело, стр. 668.

Верска нетрпељивост била је један од разлога напуштања матичне земље и досељавање Словака на простор Доње земље (Бачке, Баната и Срема). Потрага за бољим животом подразумевала је и очување протестантске вероисповести. Међутим, њихова протестантска вера била је на удару римокатоличког клера и на новим просторима. Забележено је, да је у Селенчи 1777. године католички бискуп, вођен принципом *cuius regio, eius religio*, наредио да сви који не пређу у католичку веру напусте насеље. Након исељавања евангелиста, ово место је насељено Словацима католицима из горње Угарске. Тако је Селенча данас једино насеље у Бачкој у коме живе Словаци обе вероисповести-римокатоличке и протестантске.⁶⁾

За разлику од насилног процеса мађаризације Словаци су са Србима имали изразито позитивно искуство. Тамо где су окружени српским насељима Словаци су се одржали и сачували свој национални и културни идентитет. И развили веома добре пријатељске односе са етнички блиским српским народом. Јан Кмећ то овако објашњава: „Чарнојевићи тада, пре 250 година, доводе овамо вредне и скромне, а етнички блиске сељаке који су уљудни, јер изричито преферирају хришћанске врлине и у протестантски свет загледане европске ширине као главне окоснице њиховог формирања и укупног духовног хабитуса. Њихов овдашњи животни ритам одређује превасходно црквени и школски календар одређених обреда и дужности, у којима великих промена нема, чак ни персоналних, тако да, на пример, и у самом њиховом културном средишту, Бачком Петровцу, од почетка (од оснивања цркве 1783. године) па све до недавне 1957. године (дакле, током целе 174 године) деловала су у континуитету само четири евангелистичка свештеника - Ондреј Сехло 35 година, син му Јан Сехло 50 година, Јурај Мрва 47 година и Самуел Штарке 42 године, а сви су тежили да својом добро изученом хришћанском логиком амортизују напрасне промене и актуелне екстреме, те врате сваког заблуделог сина у главну матицу овдашњег живота Словака у Војводини“.⁷⁾

У исто време деловали су тројица значајних Словака: Јан Сехло у Бачком Петровцу, Јан Колар евангелистички свештеник у Пешти и слависта Павел Јозеф Шафарик у Новом Саду. За Србе је најзначајнији Павел Јозеф Шафарик (1795-1861), један од највећих

6) Rudolf Bednarik, Slovaci v Juhoslavi, Vidavatelstvo Slovenskij akademie vied, Bratislava 1966, стр. 36, према: Катарина Црњански, нав. дело, стр. 620.

7) Јан Кмећ, нав. дело, стр. 669.

слависта и одличан познавалац српске историје, језика и књижевности, писац *Историје словенског језика и књижевности свих дијалеката*. Савременик Вука и Његоша са којима је остварио веома плодну сарадњу. Био је професор и први директор новоосноване (1810) Српске православне гимназије у Новом Саду од 1819. до 1833. године. Данас је то гимназија „Јован Јовановић Змај“. Такође био је први председник Словачког ученог читалачког друштва. Изузетну пажњу и предусретљивост указивао му је кнез Милош Обреновић. Петар Милосављевић, један од водећих српских савремених филолога, у својој књизи *Систем српске књижевности* у поглављу „Будући однос према Шафарику“ каже: „Шафарик се у филологији јавио нешто мало касније од Вука. Мада није био Србин, и мада никад није писао ни објављивао на српском језику, он је много учинио управо за српску филологију. Његов учинак на том пољу може се поредити са Вуковим учинком. Вук је записао и издао најбоље творевине српске усмене књижевности, а делимично се бавио и писаним споменицима. Шафарик се делимично бавио усменом књижевношћу, а пописао је српске писане споменике и неке од њих издао. Ниједан други филолог, ни Србин ни човек друге националности, у том погледу не може се поредити с њим. Његово дело комплементарно је с Вуковим делом. Тек њих двојица заједно ударили су темеље српској филологији у првој половини 19. века. Вук Караџић и Шафарик имали су у основи исте погледе на српски језик и на корпус српске књижевности. Шафариково име треба да буде трајно запамћено као првог писца историје српске књижевности, као писца прве историје српског језика и као једног од најзначајнијих српских библиографа свих времена. То, другим речима, значи да је његово дело уграђено у саме темеље српске филологије“.⁸⁾ Његов синовац Јанко Шафарик лекар и професор на служби у Београду, обављао је посредничке послове за кнеза Алаксандра Карађорђевића. И кнез Михаило Обреновић је у свом најужем окружењу имао Словаке. Др Карло Пацек био је кнежев лични лекар, а Јан Екер је обављао дужност ветеринара на кнежевом имању. Словаци су имали значајну улогу у српској цркви и просвети. Код владике, а затим митрополита Мојсија Путника стално је био секретар Матија Чаплович, док је повереник митрополита Стевана Стратимировића у Бечу био Јан Чаплович, а секретар у Сремским Карловцима такође Словак, Павел Бењицки, иначе члан Страти-

8) Петар Милосављевић, *Систем српске књижевности*, Нови Сад, 2000, стр. 83.

мировићевог научног „Карловачког круга“. Најзад, и прва четири директора српске гимназије у Сремским Карловцима дошла су из Словачке-Јован Грос 1791. године, Андреј Волни 1798, Карло Руми 1817. и Павле Магда 1821. године.⁹⁾

Кмећ подсећа да су и кулпинске спахије Стратимировићи, Тодор и Ђорђе, ангажовали истакнуте Словаке за учитеље својој деци, као и да је Вук Караџић преко Људевита Штура тражио поуздане васпитанике за учење српске деце. „Ови традиционални долазници словачких васпитача, секретара, лекара, учитеља и професора на рад код Срба како у Војводини тако и у Кнежевини оживљавала су културу једног ширег европског усмерења и уједно новог словенског хуманистичког братимљења, какву су многи истакнути Срби барока, просветитељства, а нарочито романтизма за време чувене „Школе Штурове“, стицали у Братислави и у другим школским центрима у Словачкој. Све је то узвратно само појачавало ону логику слободе Словака у Војводини, која је - полазећи од хришћанских врлина и европских ширина - придобијала истомишљенике и стварала поуздане пријатеље за даља прегнућа на путу веће еманципације и слободе властитих народа“.¹⁰⁾

Ристо Ковијанић, професор и књижевник, који је од 1927. до 1939. године живео и радио у Братислави као лектор за српско-хрватски језик, је међу Србима био најбољи познавалац словачке културне, књижевне и историјске прошлости и најбољи познавалац словачко-српских културних веза. Ковијанић је прикупио архивске податке о 1962 Србина који су се школовали у Словачкој, од 1735. до 1914. године.¹¹⁾ Резултате својих опсежних истраживања Ковијанић је саопштио у својим књигама: *Српски писци у Братислави и Модри XVIII века* и *Српски романтичари у Словачкој*. У првој је детаљно описао школовање у Словачкој Павла Јулинца, Доситеја Обрадовића, Тодора Јанковића Миријевског, Јована Мушкатиновића, Јоакима Вујића, Атанасија Стојковића и других. У другој је презентовао живот и школовање најзначајнијих српских „Штурових ученика“: Ђуре Даничића, Теодора Павловића, дугогодишњег секретара Матице српске и уредника Летописа, Јована Јовановића Змаја, Светозара Милетића и других.

9) Јан Кмећ, нав. дело

10) Исто, стр. 669-670.

11) Види. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 19/III, 1971. и књ. 20/I, 1972, према: Небојша Кузмановић, *Сусретње култури . Српско-словачке књижевне везе Риста Ковијанића*, ДНС „Логос“-КК „ДИС“, Бачка Паланка 2003, стр. 177.

„Српска омладина која се школовала средином 19. века у Словачкој је била под великим Штуровим утицајем, а из његовог друштвеног активизма је црпила идеје, које је онда преносила у Војводину. На тим идејама је, према Ковијанићу, израсла Милетићева идеја о политичкој борби српског народа за слободу“.¹²⁾ Славећи Штура¹³⁾ и његову плодну сарадњу са најзначајнијим Србима тога времена Ковијанић је написао и три значајна сепарата: „Бранко и Штур“; „Вук и Штур“; и „Његош и Штур“. Шафарик, који је активно сарађивао на покретању *Летописа* 1825, након оснивања Матице српске 1826, писао је из Новог Сада Мартину Хамулијаку и Јану Колару, водећим словачким личностима тога времена, предлажући да се по узору на Матицу српску оснује Матица словачка. Шафарик није дочекао њено оснивање, јер је умро 1861, а Матица словачка је основана две године касније, 1863. године. Светозар Милетић као уважени сарадник ове словачке националне установе постао је почасни грађанин места у којем је она основана -Турчјански Свети Мартин. *Летопис* Матице српске је 1895. године пригодно обележио стогодишњицу рођења Павела Јозефа Шафарика. Словаци су, са друге стране, исто тако свечарски обележили педесетогодишњицу књижевног рада чика Јове Змаја. Јан Мичатек, учитељ у Кисачу, је као представник Матице словачке честитао Змају велики јубилеј.¹⁴⁾

На политичком плану је такође била веома плодна сарадња Словака и Срба. Срби, Словаци и Румуни заједнички су се одупирали идејама угарских политичара који су након Аустро-Угарске нагодбе 1867, настојали да једним процесом масовне мађаризације крајем 19. и почетком 20. века створе једнонационалну државу. Та држава заснивала би се на Етвешовој идеји о мађарском „политичком“ народу, тј. о идеји да су сви становници Угарске у политичком смислу Мађари. Није им при том сметала чињеница да у то време Мађари нису чинили ни половину становништва Угарске. Ову идеју прихватили су хрватски политичари и то је био један од

12) Небојша Кузмановић, нав. дело, стр. 113.

13) За разлику од двојице својих сународника Јана Колара и Јозефа Шафарика који су сматрали да Чеси и Словаци треба да имају један и заједнички језик, и који су писали на чешком, Људевит Штур се залагао за одвајање словачког језика од чешког. Настанак Чехословачке (1919) сведочи не само о језичкој већ и о историјској повезаности два народа, као што и њихов миран разлаз крајем 20. века такође сведочи о томе да су се два блиска народа лако могла језички и национално раздвојити.

14) Види: Јан Кмећ, *Словачко-српска сарадња у Матичином духу крајем прошлог и почетком овог века*, ВАНУ, Нови Сад, 1992, стр. 18.

главних узрока сукоба Хрвата и Срба на простору Двојне монархије али и касније, све до наших дана. Политички представници Срба, Румуна и Словака су у Будимпешти 1895. године одржали Конгрес немађарских народности Угарске, којим је председавао првак српских либерала Михајло Полит-Десанчић, а за исте циљеве су се залагали и српски радикали, као Емил Гаврила, уредник Милетићеве „Заставе“, као и његов заменик Милан Поповић, али и наследник Јаша Томић и други.¹⁵⁾ Прихватљива је констатација, да је ова сарадња три пријатељска народа - Срба, Словака и Румуна, својеврсна претеча стварању међуратне Мале антанте између Чехословачке, Румуније и Југославије.

Оваквом резону свакако иде у прилог и чињеница да су Срби и Словаци у неколико наврата бирали заједничког посланика у угарски сабор. Тако су генерал Ђорђе Стратимировић и Карол Кузманни склопили изборну конвенцију у Кулпинском изборном срезу о заједничком словачко-српском кандидату за посланика, а Вилијам Паулини-Тот, који је био почасни члан Матице српске и почасни члан београдског Српског ученог друштва, као заједнички кандидат победио је на изборима за угарски сабор 1869. године. Словак Милош Штефанович представљао је Србе и Словаке Кулпинског среза у угарском сабору 1896. године.¹⁶⁾ Изузетно је значајно поменути име још једног великог Словака. То је Милан Хоца, новинар из Пеште, који је био веома популаран међу Словацима и међу Србима. На великом народном скупу Словака и Срба у Бачком Петровцу Хоца је пред осам хиљада присутних говорио на словачком и српском језику. Биран је за заједничког кандидата из Кулпинског среза за угарски сабор. Милан Хоца ће постати министар просвете, а затим и председник владе Чехословачке Републике. Свакако да Мала антанта није случајно створена 1919. године.¹⁷⁾

Ристо Ковијанић је у Братислави 1938. године објавио књигу о др Милану Хоци, на српском и на словачком језику.¹⁸⁾ Хоца је постао предмет Ковијанићевог истраживања због своје четрдесе-

15) Исто, стр. 19.

16) Милош Штефанович је, како тврди Ристо Ковијанић, име добио по Милошу Обилићу, а са њим је пријатељевао Вуков унук Јанко Вукомановић који се школовао у Братислави 1874-75, и остао у Словачкој.

17) Види шире: Јан Кмећ, „Властита логика слободе словачке националне мањине у Војводини“, у: *Положај мањина у Савезној Републици Југославији*, Зборник САНУ, уредници Милош Мацура и Војислав Становић, Београд, 1996, стр. 671.

18) Ристо Ковијанић, *Милан Хоца и Југословени*, „Чехословачко-југословенска лига у Братислави“, Братислава, 1938.

тогодишње сарадње са српским народом. Политичко дело Милана Хоце Ковијанић сагледава у ширем историјском склопу сарадње Срба и Словака и деловању Колара, Шафарика, Штура, те Вука, Змаја, Бранка и Милетића, што је утицало да га војвођански Срби прихвате као једног од својих.¹⁹⁾ Под утицајем Милетићевих идеја 80 пештанских студената (15 словачких, 26 српских, и 39 румунских) основали су „Малу антанту“, а један од главних оснивача био је Милан Хоца. Када је 1936. године, у улози председника чехословачке владе и министра спољних послова посетио Југославију срдечно је дочекан од Словака и Срба Кулпинског среза. Хоца је том приликом на „течном и једром“ српском језику рекао: „наше јединство није резултат дипломатских преговора и дипломатске акције, него је оно резултат наше заједничке борбе, то је јединство нашег срца и душе“.²⁰⁾ Још један словачки државник и српски пријатељ, Милан Растислав Штефаник, привукао је пажњу аутора. „И Штефаник и др Хоца записали су се у нашу југословенску историју. Штефаник је долетео к нама у најтежим тренуцима наше народне историје. Спустио се под Авалу, у часу кад је у јесен 1915. у одбрану Београда пуцала последња пушка српских бесмртника. Заједно са нашом славном војском, нашим Краљем Ослободиоцем и Краљем Ујединитељем преживео је Албанску Голготу, да после, као победник, дочека наш заједнички ускрс“.²¹⁾

Словаци с поносом подсећају на своју улогу на Великој народној скупштини у Новом Саду 25. новембра 1918. године када су са браћом Србима и осталим Словенима прогласили присаједињење Барање, Бачке и Баната Србији. На скупштини Словачке народне странке из Бачке и Срема 10. новембра 1918, под председништвом Људевита Мичатека, Словаци су изразили своју солидарност са Србима и своју политичку жељу. У декларацији, између осталог, пише: „Ми бачки Словаци, у своје и у име сремских словачких општина поздрављамо новосадски Српски народни одбор и потврђу-

19) Милан Хоца рођен је 1878. године, у селу Сучанима, поред Турчјанског Св. Мртина. Његов отац, словачки евангелички свештеник, Андреј Хоца је свом сину дао име по српском владару-кнезу Милану Обреновићу. Хоца је одрастао у време српског култа у Словачкој. Кнез Петар Мркоњић, један од вођа босанских устаника у рату против Турске, долазио је у Братиславу да би набављао оружје и муницију за устанике. Са друге стране, као добровољци у борби Срба против Османлија своје животе дали су и двојица словачких песника: Јозеф Бела погинуо је код Алексинца, Светолик Освалд у Босни.

20) Ристо Ковијанић, *Милан Хоца и Југословени*, „Чехословачко-југословенска лига у Братислави“, Братислава, 1938, стр. 101.

21) Ристо Ковијанић, нав. дело, према: Небојша Кузмановић, нав. дело, стр. 99.

јемо да се са радошћу придружимо на основу Вилсоновог права народа на самоопредељење браћи Србима и желимо им помоћи у свим њиховим настојањима. У том, братском загрљају надамо се да ћемо наћи снагу за бољу и сретнију будућност свог словачког народа“.²²⁾

ДРУШТВЕНИ ЖИВОТ СЛОВАКА У ВОЈВОДИНИ

Већ по свом досељавању у Доњу земљу Словаци су организовали свој друштвени живот, који се превасходно темељио на очувању верског и националног идентитета, што је захтевало успостављање и развој просветних, културних, научних и других установа којима су војвођански Словаци сведочили своју етничку и културну особеност. Након Патента о верској толеранцији, који је Јозеф II донео 1781, Словаци су слободније исповедали своју протестантску веру, а тиме успешније штитили и јачали сопствени национ.

Своје школе почели су оснивати почетком 19. века и оне су биле у саставу цркве све до распада Аустроугарске монархије и стварања југословенске државе, када оснивају прве државне школе. Прва таква школа основана је при цркви у Ковачици 1802. године. А Јан Колар је још 1849. тражио од Беча отварање словачке гимназије у Бачком Петровцу. Шездесетих година 19. века у Новом Саду су излазиле децје и омладинске новине, а у Бачком Петровцу играле су се позоришне представе. У Новом Саду је 1902. покренут лист „Долноземски Словак“.

Словаци у Србији своју културну аутономију остварују кроз заштиту права на образовање и информисање на матерњем језику, службену употребу језика и заштиту културне баштине и традиције.

Најзначајнија културна и национална институција војвођанских Словака је *Матица словачка*. Иницијатива за њено оснивање потекла је већ на почетку Краљевине СХС, 1920. године. Матица је основана у Бачком Петровцу 18. маја 1932. године, а њен први председник био др Јан Буњик. Матица је бројала 360 редовних чланова. Матица словачка ради на очувању словачког идентитета и развоју друштвеног положаја Словака, особито у области просвете, културе, уметности и словачког језика. Матица словачка је активно деловала до 1941, а онда од ослобођења од 1945. до 1948.

22) Историјски архив Новог Сада, Збирка Мичатек 442/1918.

године; поново је успостављена 1990. године. Године 1949. отворен је етнографски музеј Словака у Бачком Петровцу.

Основне школе на словачком језику почеле су да раде одмах по успостављању југословенске државе. Данас се настава у основним школама на словачком језику изводи у 13 општина, у 18 основних школа и два издвојена одељења. У школској 2004/05 години настава је похађало 3.428 ученика, од укупно 4.577 ученика словачке националности, што значи да је 73,17% словачких ученика обухваћено наставом на матерњем језику.

Средњошколско образовање на словачком језику. Првог октобра 1919. године почела је са радом гимназија „Јан Колар“ у Бачком Петровцу. У овој школи настава се изводи на словачком језику. У оквиру гимназије постоји Интернат који је почео са радом 1997. године. У Ковачици је фебруара 1962. основана Средња економска школа која је радила до 1970. Гимназија „Михајло Пупин“ основана је у Ковачици 1967. године, настава се одвијала на српском језику, а ученицима словачке, мађарске и румунске националности било је обезбеђено учење матерњег језика. Од 1975/76. уведено је усмерено образовање, што је трајало до 1990, када је опет постала гимназија општег типа у којој се настава изводи на словачком језику, али 11 предмета се и данас изучава на српском.²³⁾

Учење словачког језика са елементима националне културе организовано је у три гимназије - Гимназији „Бранко Радичевић“ у Старој Пазови, Гимназији „20 октобар“ у Бачкој Паланци и Гимназији „Михајло Пупин“ у Ковачици.

Високо образовање словачке мањине. Када је у питању високо образовање на словачком језику могу се образовати на Учитељском факултету у Сомбору (наставно одељење у Бачком Петровцу) и на Филозофском факултету у Новом Саду.

Информисање на словачком језику заступљено је у свим општинама у којима живе Словаци. Од штампаних медија најпознатији је „Нлас l'udu“ (Глас народа), основан у Бачком Петровцу 1944. године. Ово се поклапа са значајним историјским догађајем за војвођанске Словаке, јер је новембра 1944. у Бачком Петровцу основана Четрнаеста војвођанска (словачка) бригада састављена од припадника словачке националности. Из ове издавачке куће једном месечно излази и омладински часопис „Vzlet“. Такође једном

23) Катарина Црњански, нав. дело, стр. 625.

месечно излази и „Zvornička“ -месечник за децу предшколског и школског узраста. Оснивачка права за „Нлас Г'уду“ је до 2005. имала АП Војводина, после чега су пренета на Национални савет словачке националне мањине у Србији. На словачком језику постоје и библиотеке, као и штампарија у Бачком Петровцу.

Телевизијски програм на словачком језику имају све веће општине у којима живе Словаци. На ТВ Нови Сад, на Televizia Обсе Коваџа три пута недељно по два сата информативно-забавног програма на словачком језику, затим приватна телевизија из Шида-Сремска ТВ једном недељно полусатни магазин на словачком, као и ТВ Панчево, једном недељно полусатну забавно-информативну емисију. И наравно TV Petrovec.

Радио станице имају Бачки Петровац, Нови Сад, Ковачица, Радио Кисач, Зрењанин, Стара Пазова, Мултирадио Нови Сад који емитује Мултикулти -20 минута- на словачком, мађарском, румунском, русинском, ромском и српском.

Словачки језик је у службеној употреби у 13 општина - Алибунар, Бач, Бачка Паланка, Бачка Топола, Бачки Петровац, Беоцин, Зрењанин, Ковачица, Нови Сад, Оџаци, Пландиште, Стара Пазова, Шид.

Културне манифестације као израз очувања националног идентитета код словачке мањине у Србији су посебно изражене. Словаци имају своје Позориште „Владимир Хурбан-Владимиров“-са сценама у Ковачици, Бачком Петровцу и Старој Пазови. Осим позоришта ту су и традиционалне годишње културне манифестације: „Словачке народне свечаности“, „Певај и играј“ (Бачки Петровац), „Пивничко поље“ (Пивнице), „Танцуј, танцуј“ (Гложан), „Златна брана“ (Кисач) и друге.

Политичке странке. Поменули смо да су Словаци поносни што је петорица њихових сународника учествовало у чину уједињења 1918. године. У Краљевини СХС – Југославији деловала је Словачка народна странка, која није имала већих успеха на изборима. Половином двадесетих година странка се поцепала, па је основана и Словачка народна сељачка странка. Али, ниједна од ове две партије није постигла значајан политички успех, није имала своје представнике у парламенту, а после увођења шестојануарске диктатуре обе су нестале са политичке сцене.

Почетком деведесетих Словаци у оквиру својих странака (Лига Словака, Словачка странка, Нова словачка партија) учествују у вршењу власти како на покрајинском нивоу, тако и у општинама у којима представљају већину или мањину становништва. У Регистар политичких партија децембра 2003, уписана је Словачка народна партија чије је седиште у Бачком Петровцу. На локалним изборима 2004. године ова партија је освојила два одборничка места у општини Бачки Петровац. У покрајински парламент са једним мандатом ушла је ГГ „За општину Бачки Петровац“. ²⁴⁾Након избора 2008, Словаци учествују у локалној власти у општинама где имају већину, а на функцији секретара за информисање је Словакиња, из ДС-а. ²⁵⁾

У последње две године Словаци су основали још две странке и оне тек треба да покажу своју политичку снагу. Прва је Словачка народна странка, основана фебруара 2008. у Падини, чији је председник Јан Паул, а друга Странка војвођанских Словака, основана марта 2010. у Бачком Петровцу, њен председник је Штефан Сеч.

Након доношења Закона о заштити права и слобода националних мањина 2002. године, Словаци су на изборној скупштини 18. јануара 2003. године основали свој Национални савет, као највише самоуправно тело словачке мањине у Србији. У Статуту стоји да је Савет овлашћен „за остваривање колективних права словачке мањине у Србији у области службене употребе језика и писма, образовања, информисања и културе, као и у другим областима које се тичу развоја словачке националне мањине“. ²⁶⁾ Поред Савета, утицај на друштвени живот припадници словачке мањине остварују и преко општинских савета за међунационалне односе.

Најзад, треба истаћи и следећу чињеницу која илуструје веома пријатељске односе између две државе - Србије и Словачке и примеран положај Словака у Србији. Влада Словачке је 9. фебруара 2010. донела одлуку којом Срби добијају статус националне мањине у овој пријатељској земљи. Влада Словачке и словачка Академија наука прихватили су веома аргументована образложења и признали Србима полумиленијумску аутохтоност и доделили им

24) Испред Групе грађана „За општину Бачки Петровац“, мандат у Скупштини Војводине је добио Северињи Павел.

25) Актуелни покрајински секретар за информисање је Словакиња Ана Томанова Маканова

26) Статут Националног савета словачке националне мањине, члан I.

статус националне мањине у Словачкој.²⁷⁾ Срба у Словачкој данас има око 2.500; концентрисани су у три региона: братиславском, ни-транском и кошичком. Деветнаестог априла 2011. године Удружење Срба у Словачкој обележило је 500 годишњицу организованог присуства Срба на територији Словачке. Овај чин (статус националне мањине, М. С.) представља наставак пријатељских односа две земље заснованих на међусобном уважавању и признању државне суверености и територијалне целовитости Србије и непризнавању самопроглашене државе Косова. Нису све државе које имају мањине у Србији овако поступиле.

Momcilo Subotic

SERBO-SLOVAKIAN ENCOUNTERS: NATIONAL AND CULTURAL IDENTITY OF SLOVAKS IN VOJVODINA

Summary

In this text author wrote on historical, cultural and political relations between these two friendly peoples – Serbs and Slovaks. There are numerous historical facts in regard to it – from the joint participations in defense of Serbian and Slovakian states from Turks and studies of famous Serbs in Bratislava and other Slovakian places in 18th and 19th century to cultural relations between Vuk and Stur and Vuk and Safarik and influence of this great Slovak scientist and his other countrymen on cultural, scientific and political life in Serbia and Vojvodina in 19th and 20th century. There is also a not-to-be-avoided figure of a Slovakian politician Dr Milan Hodza, who closely cooperated with Serbian political leaders in their battle for national emancipation of Slovakian and Serbian people in times of aggressive magyarization. All this lead to a joint participation of Slovaks and Serbs in the spirit of Slavic solidarity on November 25th 1918 at the Great National Assembly in Novi Sad and their voting for unification (incorporation) with Serbia. This course of cultural exchange, cooperation and understanding between these two peoples has continued in the time to come afterwards. Nowadays by the Statute of Autonomous Province of Vo-

27) Види шире: Властимир Вујић, „Срби у Словачкој“, *Печат*, број 165, 13. мај 2011, стр. 55. Вујић у тексту истиче и неке занимљивости које говоре о већем броју Срба у Словачкој него што то приказује службена статистика. Тако је утврдио да је презиме Рац (Рацова) 1995. године носило преко 4.900 мушкараца и жена! Затим, у исто време кад се у Словачкој званично као Срби декларисало једва 500 људи, само са презименом Станковић било је 880 лица. Значајан је и податак да је на словачком војном гробљу у Великом Међеру сахрањено близу 5.500 Срба страдалих као аустроугарски заробљеници у Првом светском рату.

Јvodina Slovaks are national minority/national community that is loyal to Serbian state and having very good relations with majority Serbian nation (vecinski srpski narod). Slovakia is one of a fewer number of the state-members of the European Union that did not recognize false state of Kosovo and it also granted the status of national minority to a small number of Serbs living in Slovakia.

Key Words: Slovaks, Serbs, national identity, cultural and political relations, Vuk, Stur, Miletic, Safarik, Hodza, minority status, Statistics on Slovaks

ЛИТЕРАТУРА

- Вујић Властимир, „Срби у Словачкој“, *Печат*, бр. 165, Београд, 2011.
- Церовић Љубивоје, *Срби у Словачкој*, Министарство за Србе ван Србије, Београд, 1997.
- Црњански Катарина, „Словаци у Војводини“, у: *Положј националних мањина у Србији*, зборник САНУ, уредник: Војислав Становчић, Београд, 2007.
- Кмећ Јан, „Властита логика слободе словачке националне мањине у Војводини“, у: *Политички положј мањина у Савезној Републици Југославији*, зборник САНУ, уредници: Милош Мацура и Војислав Становчић, Београд, 1996.
- Кмећ Јан, *Словачко-српска сарадња у Матичином духу крајем прошлог и почетком овог века*, ВАНУ, Нови Сад, 1992.
- Ковијанић Ристо, *Милан Хоџа и Југословени*, Братислава, 1938.
- Кузмановић Небојша, *Сусретање култура. Српско-словачке књижевне везе Риста Ковијанића*, Бачка Паланка, 2003.
- Милосављевић Петар, *Систем српске књижевности*, Нови Сад, 2000.

Resume

Serbs and Slovaks are two close Slavic people whose inter-relations have dated from 12th century and on. Cooperation and friendship between the two peoples have been established under the rule of foreigners and in the foreign state has been preserved in Serbian Vojvodina up to these days. Nowadays on territory of Vojvodina the Slovaks make a part of a unified Slovakian people who started immigration to this territory in 1750's after the Turks had withdrew from there in time of the Habsburg Monarchy under the rule of Mary Therese and her son Joseph. There are proofs that they lived on the territory of Vojvodina of today even in 12th century. Immigration of first Slovaks to Backi Petrovac of today and other places was related

to invitation and service of brothers Pavle and Mihajlo Carnojevic to bring first Slovaks to this Serbian territory. Upon mentioning Serbo-Slovakian cultural and historical relations one immediately calls to mind numerous Serbs who had studied in Slovakina during 18 and 19th and 20th century. Our best expert on Slovakian history, language and culture Risto Kovijanac counted almost two thousands of the Serbs, among them some very important people in Serbian cultural and political history, who studied in Slovakia from 1735 to 1914. Among them some most significant ones were: Pavle Julinac, Dositej Obradovic, Todor Jankovic Mirijeovski, Jovan Muskatirovic, Joakim Vujic, Atanasije Stojkovic, Djura Danicic, Teodor Pavlovic, Zmaj Jovan Jovanovic, Svetozar Miletic... Some of them, like Miletic and Zmaj, were active participants in Stur's Slovakian cultural revival.

The above mentioned relations were mutual ones. Many significant Slovaks who lived in the Dukedom of Serbia and Serbian Vojvodina gave their unselfish contribution to cultural and political emancipation of Serbian people. Among them the most famous was certainly Pavel Josef Safarik, one of most significant Slavists and a great expert of history of Serbian people and literature who was also Vuk's friend and shared similar views with him. First manager and professor (1819-1933) of the High School in Novi Sad (today the High School "Jovan Jovanovic Zmaj") First four managers of Serbian High School in Sremski Karlovci came from Slovakia – Jovan Gros in 1791, Andrej Volni 1798, Karlo Rumi 1817 and Pavle Magda in 1821. Also Slovaks held significant posts at the Court of Duke Aleksandar Karadjordjevic and at the Courts of Duke Milos and after Duke Mihailo. Some of them worked in the service of Serbian Karlovacki metropolitan bishops. (bili u sluzbi srpskih karlovackih mitropolita)

Especially active in the field of politics was Dr Milan Hodza, a journalist and joint Serbo-Slovakian representative for Kulpin County at the Ungarian Parliament who later became the Minister of Education and after that the President of the government of newly established state – Czechoslovakia. He was a friend of Serbs, spoke Serbian language and along with Serbian politicians in Vojvodina of today he fought against Magyarization.

Even nowadays Slovaks have kept good relations with Serbs and Slovakian minority enjoys their rights in accord with highest minority standards. Serbs living in Slovakia have also gained the status of national minority, although

their number is not greater than some three thousand people. This fact is very significant for the Serbo-Slovakian relations as well as one more fact which proves historical friendship and understanding of these two Slavic peoples, and that is the refusal of Slovakia to recognize false NATO state of Kosovo and also Slovakia's principled support for respect of the international law and sovereignty and territorial integrity of Serbia.

In case of minority rights of Slovaks it implies fulfillment of collective rights of Slovakian minority in Serbia in the field of official use of the language and letter, education, information and culture and in other fields related to development of the Slovakian national minority. Like other minorities in Serbia, the Slovaks, too, in January 2003 established their National Council representing the highest self-government body of the Slovakian minority in Serbia. Along with the Council the municipality councils for international relations also make influence on social life of the Slovakian minority members in Serbia. The "Matica Slovacka" is an institution which gave special contribution to preservation of the Slovakian national and cultural identity in Vojvodina.

Овај рад је примљен 8. априла 2011. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 9. јуна 2011. године.